

SAVIENĪBAS PAPLAŠINĀŠANĀS

Horvātija 2013. gada 1. jūlijā kļuva par Eiropas Savienības 28. dalībvalsti. Kopš tā laika neviena cita valsts Eiropas Savienībai nav pievienojusies, bet 2020. gada 31. janvārī no Savienības izstājās Apvienotā Karaliste. Ir uzsāktas pievienošanās sarunas ar Melnkalni, Serbiju un Turciju, un sarunās atvērtas vairākas sadaļas. Albānija un Ziemeļmaķedonija sāka pievienošanās sarunas 2022. gada jūlijā, bet Bosnija un Hercegovina – 2024. gada martā. Kosova 2022. gada decembrī iesniedza pieteikumu dalībai ES. 2023. gada decembrī ES nolēma sākt pievienošanās sarunas ar Moldovu un Ukrainu un piešķirt Gruzijai kandidātvalsts statusu. ([5.5.6](#) un [5.5.7](#)).

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 49. pants nosaka, kuras valstis var pieteikties;
- LES 2. pants apraksta pamatvērtības, pamatojoties uz kurām ES ir dibināta.

MĒRĶI

ES paplašināšanās politikas mērķis ir apvienot Eiropas valstis kopējā politiskā un ekonomiskā projektā. Pamatojoties uz Savienības vērtībām un ievērojot stingrus noteikumus, paplašināšanās ir izrādījusies par vienu no veiksmīgākajiem instrumentiem, ar ko veicināt politiskās, ekonomiskās un sociālās reformas un stiprināt mieru, stabilitāti un demokrātiju visā kontinentā. Paplašināšanās politika palielina arī ES klātbūtni pasaules mērogā.

VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA

A. Pievienošanās nosacījumi

Ikviena Eiropas valsts var pieteikties kļūt par Savienības dalībvalsti, ja tā ievēro Savienības kopīgās vērtības un apņemas tās sekmēt (LES 49. pants). ES integrācijas procesā ikvienā kandidātvalstī vai potenciālajā kandidātvalstī svarīgi ir Kopenhāgenas kritēriji, ko Padome noteica 1993. gadā Kopenhāgenā. Tie var būt, piemēram, šādi:

- to iestāžu stabilitāte, kas garantē demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesības, kā arī cieņu pret minoritātēm un to aizsardzību;
- funkcionējoša tirgus ekonomika un spēja tikt galā ar tirgus konkurences spiedienu un tirgus spēkiem ES;
- spēja uzņemties dalībvalsts saistības un pienākumus, tostarp stingri ievērojot politiskās, ekonomiskās un monetārās savienības mērķus un pieņemot kopīgus noteikumus, standartus un politikas nostādnes, kas veido ES likumu struktūru (acquis communautaire).

Eiropadome 2006. gada decembrī vienojās par atjaunoto vienprātību par paplašināšanos, kuras pamatā bija tādi principi kā "konsolidācija, nosacījumu izpilde un saziņa", kā arī ES spējas integrēt jaunas dalībvalstis.

B. ES integrēšanas kapacitāte: institucionālā kārtība

Turpmākās paplašināšanās bija viens no būtiskākajiem tematiem iestāžu sarunās, kuru rezultātā tika pieņemts Lisabonas līgums. ES bija jāpielāgo savas iestādes un lēmumu pieņemšanas procesi jaunu dalībvalstu iestājam un jānodrošina, ka paplašināšanās nemazinās politikas veidošanas efektivitāti un pārskatbaidību. Ar Lisabonas līgumu tika ieviestas būtiskas izmaiņas galveno ES iestāžu sastāvā un darbā. Dažas no šīm izmaiņām atspoguļoja nepieciešamību izstrādāt ilgtspējīgus noteikumus, kuros nebūtu jāveic grozījumi katrā pievienošanās reizē.

C. Pievienošanās process

Valsts, kas vēlas pievienoties ES, iesniedz pieteikumu Padomei, kura lūdz Komisiju sniegt atzinumu. Eiropas Parlaments tiek informēts par šo pieteikumu. Ja Komisijas atzinums ir pozitīvs, Eiropadome ar vienprātīgu balsojumu var pieņemt lēmumu piešķirt šai valstij kandidātvalsts statusu. Saņēmusi Komisijas ieteikumu, Padome atkal ar vienprātīgu balsojumu pieņem lēmumu par sarunu sākšanu vai nesākšanu. ES tiesību aktu kopums (*acquis communautaire*) ir iedalīts vairāk nekā 30 politikas sadaļās. Pirms sarunu sākšanas Komisija sniedz pārbaudes ziņojumu par katru sadaļu. Pamatojoties uz Komisijas ieteikumu, Padome ar vienprātīgu balsojumu pieņem lēmumu, vai atvērt jaunas sarunu sadaļas vai sadaļu kopas. Kad panāktais progress tiek atzīts par apmierinošu, Komisija var ieteikt "provizoriski slēgt" konkrēto sarunu sadaļu vai sadaļu kopu. Arī šajā jautājumā Padome pieņem lēmumu ar vienprātīgu balsojumu, ņemot vērā tiesiskuma jomā panākto vispārējo progresu. Kad sarunas par visām sadaļām vai sadaļu kopām ir pabeigtas, noteikumi un nosacījumi – tostarp arī iespējamās drošības klauzulas un pārejas režīms – tiek iestrādāti pievienošanās līgumā, ko ES dalībvalstis noslēdz ar valsti, kas tai pievienojas. Līgumu var parakstīt tikai pēc tam, kad Parlaments ir sniedzis piekrišanu un Padome – vienprātīgu apstiprinājumu. Tad līgumu iesniedz ratifikācijai visām līgumslēdzējām valstīm (arī valstij, kura pievienojas) atbilstīgi to attiecīgajām konstitucionālajām prasībām (t. i., ratificē parlaments vai rīko referendumu).

IEPRIEKŠĒJĀS PAPLAŠINĀŠANĀS

Valsts	Pievienošanās gads	Īpašas piezīmes
Beļģija Francija Vācija Itālija Luksemburga Nīderlande	1958	1957. gada Romas līguma parakstītājas valstis.
Dānija Īrija Apvienotā Karaliste ^[1]	1973	

[1] Apvienotā Karaliste no ES izstājās 2020. gada 31. janvārī (plkst. 23.00 pēc Griničas laika).

Grieķija	1981	Grieķijas pievienošanās konsolidēja demokrātiju šajā valstī.
Portugāle Spānija	1986	Šī paplašināšanās konsolidēja demokrātiju Portugālē un Spānijā.
Austrija Somija Zviedrija	1995	
Kipra Čehija Igaunija Ungārija Latvija Lietuva Malta Polija Slovākija Slovēnija	2004	Eiropadome atbilstīgi 1997. gada decembra sanāksmes lēmumam uzsāka šo paplašināšanos nolūkā apvienot kontinentu pēc Berlīnes mūra krišanas un Padomju Savienības sabrukuma. Sarunas notika atsevišķi ar katru valsti, pamatojoties uz vienotu sarunu programmu.
Bulgārija Rumānija	2007	Reformu lēnā gaita Bulgārijā un Rumānijā neļāva šīm valstīm pievienoties 2004. gadā. Tika ieviests "sadarbības un pārbaudes mehānisms" galvenajās jomās – tiesu reforma, cīņa pret korupciju un organizēto noziedzību (pēdējā minētā joma attiecas tikai uz Bulgāriju) –, lai īstenotu šajās jomās panāktā progresa uzraudzību arī pēc pievienošanās.
Horvātija	2013	Pievienošanās sarunām ar Horvātiju piemēroja stingrākus nosacījumus, ko noteica ar Eiropadomes 2006. gada decembrī pieņemto "atjaunoto vienprātību par paplašināšanos".

TURPMĀKĀ PAPLAŠINĀŠANĀS

A. Rietumbalkāni

Attiecības ar Rietumbalkāniem tiek veidotas atbilstīgi stabilizācijas un asociācijas procesam, ko sāka 1999. gadā. Šis process pamatojas uz divpusējiem stabilizācijas un asociācijas nolīgumiem.

Horvātijas pievienošanās ES 2013. gada 1. jūlijā ir būtisks stimuls pārējām šā reģiona valstīm. Ņemot vērā pieredzi ar Horvātiju, Komisija 2011.–2012. gada paplašināšanās stratēģijā ierosināja turpmākus uzlabojumus savā sarunu pieejā, lielāku uzmanību pievēršot arī tiesiskuma jautājumiem. Tas nozīmē, ka sarunas par Tiesu reformas un pamattiesību sadaļu (23. sadaļa) un Tiesiskuma, brīvības un drošības sadaļu (24. sadaļa) tiks sāktas jau pašā sarunu procesa sākumā un tiks slēgtas kā pašas pēdējās. Šī pieeja tika atkārtota un nostiprināta Komisijas 2020. gada 5. februāra paziņojumā "Uzlabot pievienošanās procesu – ticama ES perspektīva Rietumbalkāniem", ar ko ievieša pārskatītu metodiku saistībā ar paplašināšanos Rietumbalkānos. Tā ir arī daļa no ekonomikas un investīciju plāna Rietumbalkāniem, kas tika publicēts Komisijas 2020. gada paplašināšanās paketē. 2023. gada 8. novembrī

Komisija pieņēma jaunu 6 miljardu eiro vērtu izaugsmes plānu Rietumbalkāniem, kura pamatā ir četri pīlāri un kurš aptver 2024.–2027. gada periodu. Plāna mērķis ir vēl pirmspievienošanās laikā nodrošināt šim reģionam dažas no ES dalībvalstīm pieejamajām priekšrocībām, bet līdzekļu saņemšanai ir izvirzīti stingri nosacījumi.

Krievijas agresijas karš pret Ukrainu un ES lēmums piešķirt kandidātvalsts statusu Gruzijai, Moldovai un Ukrainai un sākt pievienošanās sarunas ar Moldovu un Ukrainu ir arī likuši no jauna pastiprinātu uzmanību pievērst Rietumbalkānu kandidātvalstu un potenciālo kandidātvalstu ES integrācijas procesam.

Pašlaik sarunās ar Melnkalni ir tikušas atvērtas visas 33 izskatītās sarunu sadaļas, bet tikai trīs no tām ir provizoriski slēgtas. Serbija bija atvērusi 22 sarunu sadaļas no 35 un provizoriski slēgusi divas no tām. Neraugoties uz atvērto sadaļu ievērojamo skaitu, ar ES integrāciju saistītās reformas abās valstīs pēdējo gadu laikā kopumā ir apstājušās.

2020. gada martā Padome beidzot deva zaļo gaismu pievienošanās sarunām ar Albāniju un Ziemeļmaķedoniju (izvirzot vairākus nosacījumus, kas Albānijai pirms tam jāizpilda). Komisija 2020. gada jūlijā iepazīstināja dalībvalstis ar sarunu programmas projektiem – pirmajiem, kuros ņemta vērā pārskatītā metodika saistībā ar paplašināšanos Rietumbalkānos. Pievienošanās sarunas ar abām valstīm tika oficiāli sāktas 2022. gada jūlijā pēc ilgas kavēšanās, ko galvenokārt izraisīja Ziemeļmaķedonijas un Bulgārijas domstarpības jautājumos par identitāti, valodu un vēsturi.

Stabilizācijas un asociācijas nolīgums starp ES un Bosniju un Hercegovinu stājās spēkā 2015. gada 1. jūnijā. 2016. gada februārī Bosnija un Hercegovina iesniedza dalības pieteikumu. Komisija 2019. gada maija atzinumā uzskaitīja 14 galvenās prioritātes, kas Bosnijai un Hercegovinai ir jāīsteno, lai sāktu pievienošanās sarunas. Neraugoties uz to, ka Bosnija un Hercegovina nespēja īstenot lielāko daļu šo prioritāšu, tai 2022. gada decembrī tika piešķirts kandidātvalsts statuss. Pēc pozitīva Komisijas ieteikuma Eiropadome 2024. gada martā nolēma sākt sarunas par pievienošanos ar Bosniju un Hercegovinu bez papildu priekšnosacījumiem.

Stabilizācijas un asociācijas nolīgums starp ES un Kosovu stājās spēkā 2016. gada 1. aprīlī. 2022. gada decembrī Kosova iesniedza pieteikumu dalībai ES. Pēc Eiropas Parlamenta galīgā balsojuma 2023. gada aprīlī kosovieši no 2024. gada janvāra var izmantot bezvīzu režīmu ieceļošanai Šengenas zonā. Kosova īsteno arī ES atbalstītu dialogu ar Serbiju, kura rezultātā būtu jānoslēdz juridiski saistošs visaptverošs nolīgums par attiecību normalizēšanu. Gan Kosovai, gan Serbijai ir jāpieliek lielākas pūles īstenot savas saistības, kas izriet no 2023. gada sākumā pārskatītās vienošanās, kuras mērķis ir atjaunot apstājušos dialogu.

B. Turcija

Turcija iesniedza pieteikumu dalībai Eiropas Savienībā 1987. gadā, un kandidātvalsts statusu tai piešķīra 1999. gadā. Sarunas tika sāktas 2005. gada oktobrī. Astoņas sadaļas ir bloķētas, un paredzams, ka neviena sadaļa netiks slēgta tik ilgi, kamēr Turcija turpinās attiecībā uz Kipru piemērot Ankaras asociācijas nolīguma papildu protokolu. Citu sadaļu atvēršanai pretojas atsevišķas dalībvalstis. Pēc vairāk nekā trīs gadus ilga pārtraukuma 2013. gada novembrī tika atvērta jauna sarunu sadaļa. Vēl viena sadaļa tika atvērta 2015. gada decembrī. Turcija un ES 2016. gada 18. martā apstiprināja savu apņemšanos īstenot kopējo rīcības plānu neatbilstīgo imigrantu pieplūduma ES

apturēšanai un no jauna aktivizēt pievienošanās procesu. Tā rezultātā 2016. gada jūnijā tika atvērta papildu nodaļa, tādējādi kopumā šobrīd ir atvērtas 16 no 35 sadaļām, no kurām viena ir provizoriski slēgta. Ņemot vērā to, cik krasi ir pasliktinājusies tiesiskuma principa ievērošana pēc 2016. gada jūlijā notikušā militārā apvērsuma mēģinājuma, Turcijas pievienošanās process patlaban ir apturēts. ES un Turcijas attiecībās spriedzi veicina arī Turcijas ārpolitikas virzienu izvēle un "divu valstu uz vienas salas" risinājuma proponēšana Kipras jautājumā.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Saskaņā ar LES 49. pantu Parlamentam jādod piekrišana attiecībā uz katras jaunas valsts pievienošanos ES. Tam ir būtiska ietekme arī uz pievienošanās finansiālajiem aspektiem: Parlamenta budžeta pilnvaras dod tam tiešu ietekmi uz pirmspievienošanās palīdzības instrumentam paredzētajām summām.

Parlamenta Ārlietu komiteja ieceļ pastāvīgos referentus jautājumos par visām kandidātvalstīm un potenciālajām kandidātvalstīm. Parlaments pauž savu nostāju par paplašināšanos, pieņemot ikgadējas rezolūcijas, kā atbildi uz Komisijas jaunākajiem ikgadējiem ziņojumiem par valstīm. 2022. gada 23. novembrī tas pieņēma ieteikumus par jaunu ES paplašināšanās stratēģiju, tostarp ieteikumu par sarunu pabeigšanu ar pievienošanās sarunvalstīm vēlākais līdz pašreizējās desmitgades beigām. 2024. gada 29. februārī tas pieņēma [rezolūciju par padziļinātu ES integrāciju saistībā ar turpmāko paplašināšanos](#). Parlaments arī uztur divpusējas attiecības ar visu paplašināšanās procesā iesaistīto valstu parlamentiem ar savu delegāciju starpniecību. Delegācijās iesaistītie deputāti ar saviem kolēģiem no partnervalstīm regulāri apspriež jautājumus, kas ir būtiski partnervalstu integrācijā ES. Parlaments ir novērojis vēlēšanas visās paplašināšanās procesā iesaistītajās valstīs, izņemot Turciju, no kuras tas vēl nav saņēmis šādu uzaicinājumu.

André De Munter

04/2024